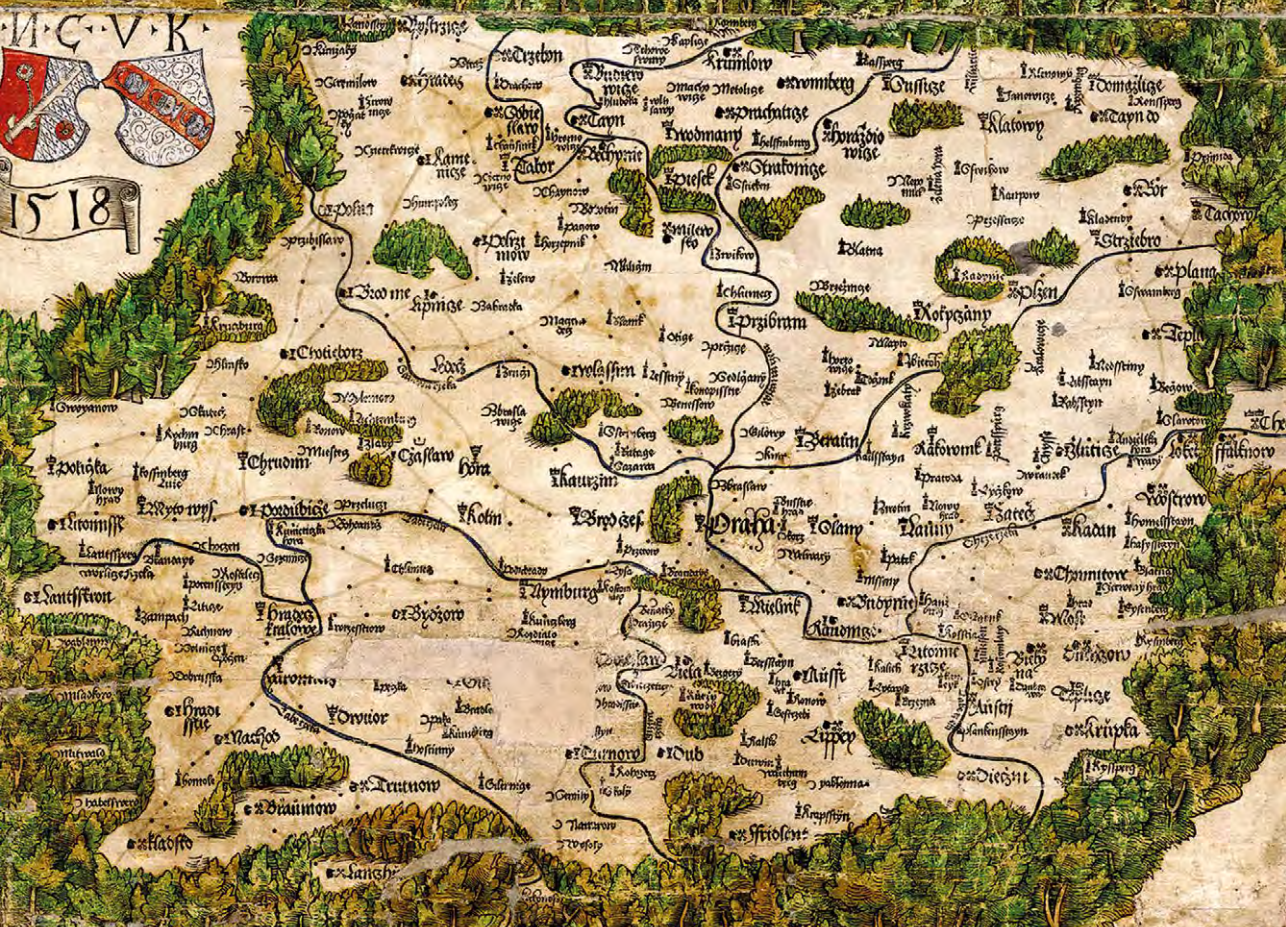

DĚJINY ČESKÝCH ZEMÍ

JAROSLAV PÁNEK,
OLDŘICH TŮMA
A KOLEKTIV
KAROLINUM

Dějiny českých zemí

Hlavní autoři a editoři: prof. PhDr. Jaroslav Pánek, DrSc.
PhDr. Oldřich Tůma, Ph.D.

Autoři: PhDr. Jaroslav Boubín, CSc. PhDr. Pavel Cibulka, CSc.
† PhDr. Jan Gebhart, CSc. PhDr. Martina Ondo Grečenková, Ph.D.
PhDr. Jan Hájek, CSc. † doc. PhDr. Josef Harna, CSc.
prof. PhDr. Milan Hlavačka, CSc. prof. PhDr. Jiří Kocian, CSc.
doc. PhDr. Martin Kučera, CSc. prof. PhDr. Jiří Mikulec, CSc.
doc. PhDr. Jiří Pernes, Ph.D. PhDr. Miloslav Polívka, CSc.
prof. PhDr. Eva Semotanová, DrSc. PhDr. Jiří Suk, Ph.D.
prof. PhDr. František Šmahel, DrSc. † PhDr. Dušan Třeštík, CSc.
Mgr. Tomáš Zahradníček, Ph.D. prof. PhDr. Josef Žemlička, DrSc.

Recenzovali: prof. PhDr. Zdeněk Jirásek, CSc.
(1. vydání) † prof. PhDr. Josef Petráň, CSc.
† prof. PhDr. Josef Válka, CSc.

Vydala Univerzita Karlova
Nakladatelství Karolinum
Redakce Kamila Veselá
Grafická úprava Zdeněk Ziegler
Sazba DTP Nakladatelství Karolinum
Vydání druhé, doplněné

© Univerzita Karlova, 2018

Text © Jaroslav Pánek, Oldřich Tůma et al., 2018

Photography © Archiv bezpečnostních složek; Archiv Univerzity Karlovy;
Biskupství litoměřické; ČTK / Otto Ballon Mierny, Jovan Dezort, Michal Doležal,
Jiří Finda, Jan Rychec, Jan Kouba, Viktor Lomoz, Vladislav Jasiok, Čestmír Jirů,
Jaroslav Hejzlar, Kolářek, Leoš Nebor, Zdeněk Havelka, Jiří Rublič, Štěpán Šandrik,
Jiří Sourek, Karel Kestner, Michal Krumphanzl, Pavel Hroch, Jana Košnářová,
Jana Noseková, Libor Zavoral; Fotogen.cz; Galerie Středočeského kraje v Kutné
Hoře; Historický ústav AV ČR; Jihomoravské muzeum ve Znojmě; Knihovna
Národního muzea; Martin Gojda / ARÚ AV ČR a ZU Plzeň; Moravská galerie;
Muzeum Kroměřížska; Národní knihovna ČR; Národní muzeum, Österreichische
Nationalbibliothek Wien; Slovenská národná knižnica - Literárny archív;
Správa pražského hradu / Jan Gloc; Uměleckoprůmyslové museum v Praze;
Vojenský historický ústav, 2018

ISBN 978-80-246-3994-9

ISBN 978-80-246-3998-7 (pdf)

Univerzita Karlova
Nakladatelství Karolinum 2018

www.karolinum.cz
ebooks@karolinum.cz

JAROSLAV PÁNEK, OLDŘICH TŮMA A KOLEKTIV
DĚJINY ČESKÝCH ZEMÍ

Znak Českého království. Dvouocasý lev ve skoku byl znakem Českého království od 13. století. Je dodnes součástí státního znaku České republiky. Rytina z nového vydání *Obnoveného zřízení zemského pro České království* z 18. století

PRO TU NAŠI REPUBLIKU

VYTRVÁME AŽ DO KONCE

Plakát Vojtěcha Preissiga „Pro tu naši republiku vytrváme až do konce“ z r. 1918

Obsah

Úvod k druhému vydání /17

I. Územní vývoj a proměny krajiny

Eva Semotanová

I.1 Formování geografického jádra českého státu /27

I.2 Země Koruny české /31

I.3 Československo a středoevropský prostor /34

I.4 Česká republika v srdci Evropy /38

I.5 Proměny krajiny /39

I.6 Krajina českých zemí v neolitu. Raně středověké kolonizační procesy /40

I.7 Velké proměny krajiny raného novověku /41

I.8 Krajina v proudu industrializace, urbanizace a rozmachu dopravy /46

I.9 Krajina ve střetu s moderní společností /49

II. Pravěk a počátky slovanského osídlení (do 8. století)

Dušan Třeštík

II.1 Význam neolitické revoluce /55

II.2 Keltové v českých zemích /56

II.3 Stěhování národů /58

III. Velká Morava a počátky státního života (9.–10. století)

Dušan Třeštík

III.1 Počátky Velké Moravy /63

III.2 Velká Morava mezi Byzancí a franskou říší /67

III.3 Politické sjednocení Čech /71

III.4 Krize kolem roku 1000 a její překonání /75

IV. Český stát za přemyslovských knížat a králů
(od počátku 11. století do roku 1306)

Dušan Třeštík (IV.1) – *Josef Žemlička* (IV.2–4)

IV.1 Upevnění českého státu v době knížecí /81

IV.2 Královské tituly a jejich historický význam /92

IV.3 České země v době „velké“ kolonizace /94

IV.4 „Říše“ Přemysla Otakara II. a Václava II. /102

V. Rozmach českého státu za Lucemburků (1306–1419)

Miloslav Polívka

V.1 Evropský rozměr české politiky /115

V.2 Společnost a kultura lucemburské doby /129

V.3 Před revolucí /138

VI. Husitská revoluce (1419–1471)

František Šmahel

VI.1 Počátky reformního hnutí /147

VI.2 Husitské války v letech 1420–1434 /152

VI.3 Období polipanské restaurace a interregna (1434–1452) /160

VI.4 Království „dvojího lidu“ /163

VII. České země za vlády Jagellonců (1471–1526)

Jaroslav Boubín

VII.1 Česko-uherská personální unie /173

VII.2 Stavby a společnost doby jagellonské /176

VII.3 Před branami evropské reformace /181

VII.4 Vzdělanost a kultura doby jagellonské /184

VIII. Český stavovský stát v habsburské monarchii (1526–1620)

Jaroslav Pánek

VIII.1 Začlenění českého státu do střeoevropské monarchie /193

VIII.2 Země krále a stavů /197

VIII.3 Společnost a kultura ve století před třicetiletou válkou /206

VIII.4 Vyhrocení konfliktu a české stavovské povstání 1618–1620 /219

IX. Barokní absolutismus (1620–1740)

Jiří Mikulec

IX.1 Státoprávní a společenské proměny za třicetileté války /235

IX.2 Poválečná konsolidace a rekonstrukce českých zemí /242

IX.3 Český stát jako integrační součást habsburské monarchie /249

IX.4 Barokní kultura a společnost českých zemí /255

X. Osvícenský absolutismus a zrod moderního státu (1740–1792)

Martina Ondo Grečenková

- X.1 Cesta k centralizovanému státu /267
- X.2 Reformy osvícenského absolutismu /274
- X.3 České osvícenství a počátky občanské společnosti /280

XI. Zrození moderního českého národa (1792–1848)

Jan Hájek – Milan Hlavačka

- XI.1 Na prahu nové epochy českých dějin /289
- XI.2 Obecné rysy vývoje /290
- XI.3 České země v rámci habsburské monarchie /293
- XI.4 Počátky industrializace českých zemí /296
- XI.5 Vznik a vývoj českého národního hnutí /302
- XI.6 Duchovní pozadí doby. Česká a moravská obrozenecká kultura /309

XII. Češi za revoluce a neoabsolutismu (1848–1860)

Milan Hlavačka

- XII.1 Jaro národů v habsburské monarchii a jeho vyústění /321
- XII.2 Zrod české politické reprezentace /328
- XII.3 Dvojí tvář neoabsolutismu /331
- XII.4 Hospodářská politika neoabsolutismu /334

XIII. Dotvoření české národní společnosti v období liberalismu a nacionalismu (1860–1914)

Pavel Cibulka – Jan Hájek – Martin Kučera

- XIII.1 Obnovení ústavního života a státoprávní boje /341
- XIII.2 Češi a Němci – zostření národnostního zápasu /348
- XIII.3 Hospodářský vzestup českých zemí /357
- XIII.4 Kultura v českých zemích druhé poloviny 19. století a počátku 20. století /363

XIV. České země v letech první světové války

Josef Harna

- XIV.1 Reakce na vypuknutí války /391
- XIV.2 Zahraniční akce /396
- XIV.3 Situace doma uprostřed války /398
- XIV.4 Rovnováha sil /400
- XIV.5 Agonie habsburské říše a československý odboj /401

XV. První Československá republika

Josef Harna

- XV.1 Budování státu /409
- XV.2 Na cestě k prosperitě /415

- XV.3 Kulturní život v podmínkách demokracie /421
XV.4 Odras velké hospodářské krize v sociální a politické sféře /428
XV.5 Demokracie v ohrožení /432

XVI. Československo v pomnichovském období
a v letech druhé světové války (1938–1945)

Jan Gebhart

- XVI.1 Důsledky mnichovského diktátu na odtrženém území /449
XVI.2 Druhá republika /453
XVI.3 Protektorát Čechy a Morava /456
XVI.4 Protinacistická rezistence doma a v zahraničí /458
XVI.5 Česká kultura v letech války /464
XVI.6 Závěrečná etapa války a obnova Československa /465

XVII. Československo mezi dvěma totalitami (1945–1948)

Jiří Kocian

- XVII.1 Poválečné proměny /477
XVII.2 Život v poválečném Československu /491
XVII.3 Boj za zachování československé demokracie /496

XVIII. Nastolení komunistického režimu v Československu
a jeho první krize (1948–1958)

Jiří Pernes

- XVIII.1 Mocenský převrat v únoru 1948 /505
XVIII.2 Zásadní změny politického a hospodářského charakteru státu /512
XVIII.3 První krize komunistického režimu a její překonání /524

XIX. Komunistické Československo na cestě od upevňování
totality k liberalizaci režimu (1959–1967)

Jiří Pernes

- XIX.1 Upevňování totalitního režimu koncem 50. let /535
XIX.2 Pokusy o hospodářskou reformu a liberalizace režimu v polovině 60. let /542

XX. Poločas rozpadu: velká krize komunistického režimu (1967–1971)

Oldřich Tůma

- XX.1 Pražské jaro /553
XX.2 Srpnová intervence a její následky /567
XX.3 Obnovení pořádku /576

XXI. Druhá stabilizace komunistického režimu a cesta k pádu
(1972–1989)

Oldřich Tůma

XXI.1 Normalizační režim /583

XXI.2 Protirežimní opozice nového typu /591

XXI.3 Degenerace a kolaps /595

XXII. Návrat Československa k demokracii 1989–1992

Jiří Suk

XXII.1 Sametová revoluce /603

XXII.2 Politika v přechodném období (leden–červen 1990) /605

XXII.3 Parlamentní volby 1990. Pokus o vyřešení česko-slovenské otázky.

Základní problémy obnovené demokracie (červen 1990–červen 1992) /612

XXII.4 Parlamentní volby 1992. Nové rozdělení moci a zánik České a Slovenské
Federativní Republiky (červenec–prosinec 1992) /625

XXIII. Česká republika 1993–2004

Tomáš Zabradníček

XXIII.1 Navázání na československé tradice /633

XXIII.2 Hlavní rysy vnitropolitického vývoje (1993–2004) /635

XXIII.3 Ekonomické reformy a spory o jejich hodnocení /640

XXIII.4 Společnost v transformacích /645

XXIII.5 Snahy o nové mezinárodní zapojení /648

Seznam zkratk /653

Seznam vyobrazení, tabulek a map /655

Seznam představitelů českého státu /660

Územní vývoj – mapy /663

Jmenný rejstřík /665

Úvod k druhému vydání

Počátkem května 2004 vstoupila Česká republika do Evropské unie a zařadila se do společenství států, jejichž dějiny nejsou ve světě známy či vnímány rovnocenným způsobem. Ve výkladu evropské minulosti vždy dominovalo pouze několik málo zemí, jež sehrávaly mimořádnou kulturní či mocenskou úlohu, zatímco ostatní byly a jsou jen občas připomínány nebo docela opomíjeny. O těch prvních ví alespoň něco bezmála každý žák základní školy, ty druhé zůstávají i většině vzdělaných lidí při pohledu ze zahraničí zamlženy nebo zcela utajeny. Ty první bývají v rámci pokusů o konstrukci společných evropských dějin takřka automaticky vnímány jako jejich osa, o těch druhých nejsou většinou s to diskutovat ani renomovaní odborníci. Do této skupiny patří zejména státy na první pohled „mladé“, včetně nových členů Evropské unie. O nich se všeobecně ví jen málo, a proto jim nezbyvá než neustále usilovat o to, aby prokázaly, že také ony odedávna neodmyslitelně patří k celku Evropy. Některé z nich mají výhodu alespoň v názvu, který se po staletí nemění – řekněme Polsko či Malta si nesou své ustálené, a proto i obecně srozumitelné pojmenování už více než tisíc let.

Česko však takovou předností nevyniká. Historické země, z nichž se skládá – totiž Čechy, Morava a jižní část Slezska –, sice k sobě patří už mnoho staletí, ale státní rámec se za tu dobu mnohokrát změnil. Někdy to byla změna dalekosáhlá, jindy jen formální, ale každá z nich destabilizovala obraz těchto zemí v očích Evropy. Po *Velké Moravě* (9. století) následovalo *České knížectví*, jehož panovník byl občas ozdoben královskou korunou (9.–12. století), a *České království* (od konce 12. století), které se ve 14. století územně rozšířilo na sever a přijalo název *Koruna Království českého* neboli *Česká koruna*. Roku 1526 vstoupil tento stát, složený z pěti korunních zemí, do svazku s rakouskými a uherskými zeměmi a stal se jednou ze tří hlavních součástí *habsburské monarchie*. Po neúspěšném pokusu o nové uspořádání střední Evropy na stavovském základě, v níž měla zaujmout pevné místo *Česká konfederace* (1619–1620), se prosadila habsburská koncepce střední Evropy. Český stát byl stále pevněji připoutáván k vídeňskému vládnímu centru, až se v dlouhotrvajícím procesu centralizace roku 1804 téměř rozplynul v *Rakouském císařství*. Po dualistické proměně habsburského mocnářství v *Rakousko-Uhersko* roku 1867 se Čechy, Morava a České (tehdy Rakouské) Slezsko staly součástí západní poloviny monarchie, takzvaného *Předlitavska*.

Porážka Rakousko-Uherska v první světové válce, na níž se podílel politickou i vojenskou akcí také československý protihabsburský odboj, umožnila vybudovat samostatnou *Republiku*

československou, která se v letech 1918–1938 stala aktivním činitelem evropského státního systému. Mnichovská dohoda z 29. září 1938 omezila samostatný stát na okleštěné *Česko-Slovensko*, jež se pod tlakem nacistického Německa rozpadlo vytvořením Slovenské republiky (14. března 1939). Zbytek českého a moravského území byl 15. března 1939 okupován německou armádou, den poté zde byl zřízen *protektorát Čechy a Morava*. Po osvobození sovětskou a americkou armádou na počátku května 1945 vznikla obnovená *Československá republika*. Ta se v důsledku komunistického puče v únoru 1948 stala jedním ze satelitů Sovětského svazu a v roce 1960 změnila svůj název na *Československou socialistickou republiku*. Federalizace tohoto státu vedla počátkem roku 1969 k administrativnímu scelení českých zemí pod názvem *Česká socialistická republika*. Pád komunistického režimu v listopadu 1989 přinesl několikerou dílčí změnu názvu rámcové *České a Slovenské Federativní Republiky*, která se na sklonku roku 1992 dohodou české a slovenské politické reprezentace rozdělila na dva nezávislé státy. Dne 1. ledna 1993 tak vstoupila v život samostatná *Česká republika*.

Tolikerá proměna státního rámce měla paradoxně jen malý vliv na české historické území. Česká republika totiž zaujímá přibližně stejné teritorium jako území ovládané českými knížaty zhruba před tisícem let. Byla tehdy a je i dnes obývána Slovany, kteří už v dávnověku přijali společné pojmenování Češi a kteří se – s ohledem na tradice historických zemí – někdy označují jako Češi, Moravané a Slezané. Na tomto území však žily a žijí významné národnostní menšiny, které spoluutvářely dějiny tohoto prostoru, zejména Němci, Poláci a Židé, v novější době také Romové a Slováci. Národnostní menšiny představují plnoprávné subjekty dějin tohoto prostoru, stejně jako obyvatelé všech historických zemí (včetně těch, jež v minulosti delší čas patřily k teritoriálně rozšířenému českému státu). Tato výchozí skutečnost, stejně jako neodmyslitelná souvislost českých dějin s historií Evropy, byla směrodatná při přípravě předloženého souhrnu českých dějin.

Jeho iniciátory a zároveň uspořadatelé, stejně jako autory jednotlivých kapitol se stali vědečtí pracovníci dvou ústavů Akademie věd České republiky – Historického ústavu, který se zabývá vývojem od počátku středověku do druhé světové války, a Ústavu pro soudobé dějiny, jenž se soustřeďuje na výzkum od 40. let 20. století do současnosti. Autoři této knihy jsou v převážné většině zároveň učiteli na Univerzitě Karlově, popřípadě na Masarykově univerzitě v Brně. Díky této skutečnosti mohli při koncipování jednotlivých kapitol využít zkušeností ze své pedagogické práce s vysokoškolskými studenty, a tak předložit text, který by vlastně ani nemohl vzniknout bez těsné spolupráce akademických ústavů s našimi předními univerzitami. Cílem početného autorského kolektivu nebylo pokračovat v dlouhodobých, vlastně nikdy nekončících sporech o smysl, pojetí a periodizaci českých dějin, nýbrž předložit domácím a v několika jazykových verzích také zahraničním čtenářům věcně pojatý a co možná výstižný přehled české historie. Zaměřili se přitom na vývoj státu a obyvatelstva se zvláštním důrazem na společenské, kulturní a politické, ale také náboženské a národnostní proměny.

Až do prvního vydání české verze (2008) domácí i zahraniční veřejnost postrádala obsažné jednosvazkové shrnutí celých českých dějin. Mnohem závažnější však byla – před vydáním rozšířené anglické verze této knihy (2009) – absence podobného díla ve vztahu k zahraničním čtenářům. Zatímco všichni naši sousedé podobné práce ve světových jazycích již dávno vydali,

česká historiografie zůstávala podobnou publikaci dlužna. Především tuto mezeru jsme měli na mysli a v závislosti na stupni prozkoumání jednotlivých období a tematických okruhů jsme se ji pokusili zaplnit. Vzhledem k narůstajícímu odstupu od událostí soudobých dějin, které ještě zůstávají v paměti starší generace, bylo možno do druhého vydání doplnit výklad sahající do prvních let třetího tisíciletí.

Jelikož publikace tohoto druhu nemůže přinést ani zdaleka všechny očekávané informace, položili jsme velký důraz na bibliografické oddíly, připojené k úvodu a k jednotlivým kapitolám. Nejde samozřejmě o výčet všech důležitých prací, nýbrž o výběr syntetických a dalších podstatných, především knižních, publikací, se zvláštním důrazem na práce dnes již klasické a na novější historiografii. Vedle zásadních monografií a studií upozorňujeme také na takové knihy, které jsou při zachování odborné solidnosti díky svému zdařilému literárnímu zpracování přístupné širší veřejnosti. Čtenáři, které náš souhrn povzbudí k hlubšímu studiu českých dějin, by měli v těchto bibliografických oddílech najít dostatečnou orientaci k další cestě za poznáním.

Jaroslav Pánek – Oldřich Tůma

Literatura k Dějinám českých zemí

- Adamová, Karolina et al.: *Právo*, Praha – Litomyšl 2017 (= Velké dějiny zemí Koruny české. Tematická řada).
- Adamová, Karolina et al.: *Stát*, Praha – Litomyšl 2015 (= Velké dějiny zemí Koruny české. Tematická řada).
- Agnew, Hugh LeCaine: *Češi a země Koruny české*, Praha 2008.
- Akademická encyklopedie českých dějin*, I–III (A–Č), ed. Jaroslav Pánek, Praha 2009–2012.
- Atlas československých dějin*, ed. Jaroslav Purš, Praha 1965.
- Bahenský, František: *Lidová kultura*, Praha – Litomyšl 2014 (= Velké dějiny zemí Koruny české. Tematická řada).
- Bahlcke, Joachim (ed.): *Erinnerungskonkurrenz. Geschichtsschreibung in den böhmischen Ländern vom 16. Jahrhundert bis zur Gegenwart*, Frankfurt am Main 2016.
- Bahlcke, Joachim (ed.): *Geschichte der Oberlausitz. Herrschaft, Gesellschaft und Kultur vom Mittelalter bis zum Ende des 20. Jahrhunderts*, Leipzig 2001.
- Bahlcke, Joachim: *Geschichte Tschechiens. Vom Mittelalter bis zur Gegenwart*, München 2014.
- Bahlcke, Joachim (ed.): *Historische Schlesienforschung. Methoden, Themen und Perspektiven zwischen traditioneller Landesgeschichtsschreibung und moderner Kulturwissenschaft*, Köln – Weimar – Wien 2005.
- Bahlcke, Joachim: *Schlesien und die Schlesier*, 2. vyd., München 2000.
- Bahlcke, Joachim – Bobková-Valentová, Kateřina – Mikulec, Jiří (edd.): *Religious Violence, Confessional Conflicts and Models for Violence Prevention in Central Europe (15th–18th Centuries) / Religiöse Gewalt, konfessionelle Konflikte und Modelle von Gewaltprävention in Mitteleuropa (15.–18. Jahrhundert)*, Praha – Stuttgart 2017.
- Bahlcke, Joachim – Gawrecki, Dan – Kaczmarek, Ryszard (edd.): *Geschichte Oberschlesiens. Politik, Wirtschaft und Kultur von den Anfängen bis zur Gegenwart*, Oldenburg 2015.
- Bahlcke, Joachim – Kampmann, Christoph (edd.): *Wallensteinbilder im Widerstreit. Eine historische Symbolfigur in Geschichtsschreibung und Literatur vom 17. bis zum 20. Jahrhundert*, Köln – Weimar – Wien 2011.
- Bahlcke, Joachim – Winkelbauer, Thomas (edd.): *Schulstiftungen und Studienfinanzierung. Bildungsmäzenatentum in den böhmischen, österreichischen und ungarischen Ländern, 1500–1800*, Wien – München 2011.
- Baron, Roman: *Ambasadorowie wzajemnego zrozumienia. Niedocenieni twórcy pomostów między polską i czeską kulturą (XIX–XXI wiek)*, Toruń 2013.
- Bělina, Pavel – Čornej, Petr et al.: *Dějiny zemí Koruny české*, I–II, Praha 1992.
- Benešová, Klára – Kratochvíl, Petr et al.: *Architektura*, Praha – Litomyšl 2009 (= Velké dějiny zemí Koruny české. Tematická řada).
- Berenger, Jean: *Histoire de l'empire des Habsbourg 1273–1918*, Paris 1990.
- Biografický slovník českých zemí*, I–XV (A–E), Praha 2004–2012.
- Bohatcová, Mirjam et al.: *Česká kniha v proměnách staletí*, Praha 1990.
- Borovička, Michael: *Cestovatelství*, Praha – Litomyšl 2010 (= Velké dějiny zemí Koruny české. Tematická řada).
- Brázdil, Rudolf – Kotyza, Oldřich et al.: *History of Weather and Climate in the Czech Lands*, I–V, Zürich 1995 (I); Brno 1996–2002 (II–V).
- Bruckmüller, Ernst: *Sozialgeschichte Österreichs*, 2. vyd., Wien – München 2001.
- Bůžek, Václav – Smíšek, Rostislav (edd.): *Habsburkové 1526–1740. Země Koruny české ve středoevropské monarchii*, Praha 2017.
- Cemus, Petronilla (ed.): *Bohemia Jesuitica 1556–2006*, I–II, Praha 2010.
- Cerman, Ivo (ed.): *Habsburkové 1740–1918. Vznikání občanské společnosti*, Praha 2016.
- Co daly naše země Evropě a lidstvu*, I–II, ed. Vilém Mathesius, Praha 1939, 1940; III, edd. Ivan Havel – Dušan Třeštík, Praha 2000.
- Czapliński, Marek – Kaszuba, Elżbieta – Wąs, Gabriela – Żerelik, Rościsław: *Historia Śląska*, Wrocław 2002.
- Čapka, František: *Dějiny zemí Koruny české v datech*, 4. vyd., Praha 2010.
- Čechura, Jaroslav – Mikulec, Jiří – Stellner, František: *Lexikon českých panovnických dynastií*, Praha 1996.
- Černušák, Tomáš et al.: *Papežství a české země v tisíciletých dějinách*, Praha 2017.
- České korunovační klenoty*, Praha 1993.
- Československá vlastivěda*, II/1–2, *Dějiny*, Praha 1962–1969.
- Československá vlastivěda*, IV, *Dějiny*, Praha 1932–1933.
- Československé dějiny v datech*, Praha 1986.